

Vergaderjaar 2014–2015

34 200 X

**Jaarverslag en slotwet Ministerie van Defensie
2014**

Nr. 6

LIJST VAN VRAGEN EN ANTWOORDEN

Vastgesteld 9 juni 2015

De vaste commissie voor Defensie heeft een aantal vragen voorgelegd aan de Minister van Defensie over het rapport van de Algemene Rekenkamer «Resultaten verantwoordingsonderzoek 2014 bij het Ministerie van Defensie 2014 (X)» (Kamerstuk 34 200 X, nr. 2).

De Minister heeft deze vragen beantwoord bij brief van 5 juni 2015.

Vragen en antwoorden zijn hierna afgedrukt.

De voorzitter van de commissie,
Ten Broeke

De griffier van de commissie,
Van Leiden

1

Bent u, in het licht van de vele problemen die de Algemene Rekenkamer (AR) bij u signaleert, nog steeds van mening dat een Staatssecretaris niet nodig is, ook niet in een volgende kabinetsperiode?

In het algemeen geldt dat het ministerschap geen baan is van negen tot vijf.

2

Wat is uw reactie op de conclusie van de AR dat de aanschaf van de F-35 andere geplande investeringen dreigt te verdringen?

Een belangrijk uitgangspunt in de nota *In het belang van Nederland* is de F-35 te verwerven zonder verdringing elders op de begroting. Ik meen dat aan dit uitgangspunt is voldaan. Defensie beoogt door reële indexatie van investeringsprojecten de koopkracht op peil te houden. Dit is één van de pijlers onder de financiële duurzaamheid die ik nastreef. Ook de Algemene Rekenkamer onderschrijft het belang daarvan. De indexatie van het project Vervanging F-16 (van prijspeil 2012 naar 2014) heeft niet geleid tot verdringing elders bij de krijgsmacht. Defensie heeft dit aangetoond door inzichtelijk te maken dat alle materieelprojecten de benodigde prijsbijstelling hebben gekregen binnen de gereserveerde prijsbijstelling.

3

Wat is de reden dat geraamde uitgaven aan investeringen niet worden aangepast op basis van een ingeschatte stijging van het prijspeil?

Voorheen werden investeringsplannen waarover nog besluitvorming moest plaatsvinden niet geïndexeerd. Defensie heeft inmiddels besloten om het volledige investeringsplan jaarlijks te indexeren en niet pas na de besluitvorming. Zie ook mijn reactie op de aanbeveling over realistisch en volledig indexeren in het rapport van de Algemene Rekenkamer.

4

Wat is uw reactie op het oordeel van de AR dat u «te veel tegelijk wil»?

5

Hoe gaat u de aanbeveling van de AR opvolgen om een gedoseerde en consistente aanpak te hanteren?

6

Bent u voornemens de planning van verandertrajecten aan te passen?

7

Op welke wijze wil u orde op zaken gaan stellen zodat de bestaande ambities gerealiseerd kunnen worden?

8

Welke prioriteitstelling gaat u aanbrengen naar aanleiding van het advies van de AR?

Defensie werkt langs verschillende lijnen aan de verbetering en verandering van de interne bedrijfsvoering. Waar verbeteringen in de bedrijfsvoering onafhankelijk van elkaar en op verschillende plekken in de organisatie kunnen worden uitgevoerd, gebeurt dat. Het is echter niet altijd mogelijk om te voorspellen waar knelpunten zullen optreden. Soms zijn aan veranderingen ook financiële opbrengsten gekoppeld, hetgeen de mogelijkheden om een verandering wat meer te doseren, beperkt. Als knelpunten optreden geldt de volgende, in de begroting 2015 opgenomen, prioritering: IT, ERP, financiële duurzaamheid, verwervingsketen (van

behoeftestelling tot en met overeenkomst), technisch personeel, reserve- delen, financieel beheer en vastgoed. Ik heb echter oog voor het oordeel van de Algemene Rekenkamer dat Defensie «teveel tegelijkertijd wil». Ik zal daarom bekijken of het mogelijk en noodzakelijk is om de verbetertrajecten nog beter op elkaar af te stemmen en voor de begroting van 2016, in overeenstemming met de aanbeveling van de AR, een meer gedoseerde aanpak uit te werken.

9

Kunt u aangeven waar aanvullende middelen nodig zijn om bestaande ambities waar te maken, dan wel aangeven welke bestaande ambities neerwaarts worden bijgesteld?

De krijgsmacht kan voldoen aan het ambitieniveau zoals gesteld in de nota In het belang van Nederland. Zoals bekend, gelden daarbij wel beperkingen die hun weerslag hebben op het vermogen van de krijgsmacht om meerdere operaties gelijktijdig uit te voeren. Daarnaast staat het voorzettingsvermogen en de geoefendheid van de krijgsmacht onder druk. De beperkingen die in 2014 aan de orde waren, zijn beschreven in bijlage 8 bij het Jaarverslag.

Hoeveel geld nodig is om alle beperkingen op te heffen, hangt af van de vraag welke beperkingen acceptabel worden geacht op grond van de inschatting van de veranderde veiligheidssituatie en de eisen die aan de krijgsmacht worden gesteld. Zie hiervoor het antwoord op vraag 1 van de vragen over het jaarverslag.

10

Op welke wijze gaat u in de toekomst een realistische begroting opstellen langs de lijnen die de AR voorstelt?

In het kader van financiële duurzaamheid zijn reeds stappen gezet om in de toekomst realistischer te plannen en, via de systematiek van *Life Cycle Costing*, meer inzicht te krijgen in de kosten van wapensystemen. Naar aanleiding van de opmerking van de Algemene Rekenkamer over het aanpassen van investeringen in het laatste deel van de planperiode op basis van een ingeschatte stijging van het prijspeil, heb ik reeds besloten het volledige Defensie investeringsplan te indexeren. Dit geldt ook voor de plannen waarover de besluitvorming nog niet is afgerond (concept-plannen). Met dit besluit is financiële duurzaamheid nog beter geborgd in de indexeringsystematiek.

11

Deelt u de opvatting van de AR dat er sprake is van een onbalans tussen ambities en middelen? Zo ja, hoe verhoudt zich dit tot het uitgangspunt van uw toekomstnota «In het belang van Nederland», dat sprake zou van evenwicht tussen ambities en middelen, alsmede van financiële en operationele duurzaamheid?

De krijgsmacht is de afgelopen twee decennia vergaand verkleind. De wens om operationele slagkracht bij een fors teruglopend budget te maximaliseren heeft door de jaren heen geleid tot het interen op onder meer voorraden en ondersteuning. Het gevolg hiervan is dat eenheden de afgelopen jaren inzetgereed waren met beperkingen. In gevallen waar beperkingen niet acceptabel waren, werden deze opgelost ten koste van andere eenheden en het voortzettingsvermogen. Wel heeft dit geresulteerd in uitholling waardoor die beperkingen zich steeds meer voelbaar gaan manifesteren. In de rapportages over de inzetbaarheidsdoelstellingen van de afgelopen jaren is dat ook zichtbaar. Met het oog op de

huidige internationale veiligheidssituatie en de hogere eisen die aan de krijgsmacht worden gesteld, is dit steeds duidelijker het geval.

12

Hoe beoordeelt u de kritiek van de AR dat u «slechts in beperkte mate ingaat op de hoofdboodschap en de daarvan afgeleide doelstellingen»? Bent u bereid dit alsnog te doen?

Mijn reactie op het rapport van de Algemene Rekenkamer is toegespitst op concrete aanbevelingen uit het verantwoordingsonderzoek. Naar mijn mening komen hier de onderwerpen waar de Algemene Rekenkamer aandacht voor vraagt uitgebreid aan bod, zoals de verwervingsketen, de logistieke keten en reservedelen, ERP en de staat van de IT bij Defensie.

13

Deelt u de conclusie dat voor vier door de AR onderzochte wapensystemen de huidige inzet dusdanig groot is dat Defensie inteert op de mate waarin het personeel voldoende geoefend is voor een breed palet aan taken? Geldt dit ook voor andere wapensystemen? Zo ja, wat gaat u hieraan doen?

De uitvoering van eenzijdige missies laag in het geweldspectrum werkt onvermijdelijk negatief door op de geoefendheid van de krijgsmacht voor andersoortige operaties en bij een hoger dreigingsniveau. Zo is bijvoorbeeld de geoefendheid van vliegers, die het voortzettingsvermogen vormen, verminderd. Dit geldt ook voor andere eenheden. Een kleinere krijgsmacht heeft ertoe geleid dat eenheden vaker worden ingezet en minder gelegenheid hebben om tussendoor de geoefendheid in brede zin weer op peil te krijgen. Waar mogelijk moet na een periode van inzet een periode van herstel voor mens en materieel volgen. Voor bijvoorbeeld de Patriot-eenheden is dat exact wat nu na hun inzet in Turkije gebeurt.

14

Wat is uw verklaring voor het feit dat slechts 78% van de geplande vliegreuren van de Chinook in 2014 daadwerkelijk is gerealiseerd?

De onderrealisatie van de vliegreuren van de Chinook werd voornamelijk veroorzaakt door de lage materiële beschikbaarheid van de Chinook helikopter in 2014. Zie ook mijn brief van 22 mei jl. over de knelpunten in de materiële gereedheid (Kamerstuk 33 763, nr. 74).

15

Wat zijn de gevolgen, voor zowel de korte als de lange termijn, van het feit dat slechts 78% van de geplande vliegreuren voor de Chinook in 2014 daadwerkelijk is gerealiseerd?

De gevolgen van de onvolledige realisatie van de geplande vliegreuren uiten zich in het niet volledig *combat ready* kunnen opwerken van de bemanningen van de Chinook-helikopters. Daardoor kan Defensie niet met de Chinooks in het hoogste geweldspectrum optreden. De voorbereidingstijd voor dergelijke missies neemt daardoor toe.

16

Wat zijn de oorzaken van de relatief hoge uitstroom van vliegers naar organisaties buiten Defensie? Wat gaat u hieraan doen?

De relatief hoge uitstroom betreft met name helikoptervliegers. De belangrijkste oorzaken hiervoor zijn een aantrekkelijke arbeidsmarkt voor deze groep, hoge uitzendbelasting en weinig beschikbare trainingsuren in

Nederland als gevolg van inzet. Naast een verbeterde instroom van vliegers in het algemeen wordt thans bekeken om binnen de budgettaire kaders extra vliegers ter beschikking te krijgen voor training in Nederland.

17

Wat zijn de kosten van de snellere slijtage en eerder onderhoud van de LC-fregatten?

De inzet voor missies tegen piraterij leidt tot hogere slijtage van de gasturbines voor de voorstuwing van fregatten. De extra kosten die hiermee samenhangen worden geschat op € 14 miljoen. Daarnaast moeten de gasturbines eerder dan voorzien worden gereviseerd.

18

Wanneer zijn er weer voldoende onderdelen om alle vier de LC-fregatten werkend te houden?

De planning is erop gericht gemiddeld drie LC-fregatten in de vaart te hebben waarvan twee eenheden operationeel gereed en één in het opwerktraject. Het vierde fregat ondergaat planmatig onderhoud. In 2014 werd vrijwel geheel voldaan aan deze operationele doelstelling. Zie het jaarverslag, bladzijde 35, tabel «Realisatie doelstellingen CZSK». Uit doelmatigheidsoverwegingen en budgettaire overwegingen zijn reserveonderdelen echter minimaal aangeschaft. Hierdoor kost het aanzienlijke inspanningen om aan de doelstellingen te voldoen, wat bijvoorbeeld tot uiting komt in een toename van verplaatsingen van onderdelen van het ene schip naar het andere. Zie daarvoor ook de vragen 19 en 34.

19

Klopt het dat u het tekort aan onderdelen voor fregatten oplost door onderdelen van een fregat, dat voor een jaar in groot onderhoud gaat, over te zetten naar een ander fregat en dat het per keer zo'n 100 onderdelen betreft? Klopt het bovendien dat deze werkwijze een aanzienlijk beslag legt op de schaarse onderhoudscapaciteit? Welke maatregelen gaat u nemen om de neerwaartse spiraal van «kannibaliseren» te doorbreken?

Vanwege budgettaire beperkingen zijn vooral kapitaalintensieve reserveonderdelen indertijd minimaal aangeschaft. Tegenvallende betrouwbaarheid en lange levertijden leiden voorts tot een lagere beschikbaarheid van systemen. Ook de personele capaciteit om het benodigde onderhoud uit te voeren is beperkt, waardoor het langer duurt voordat deze onderdelen weer beschikbaar zijn. Er is daardoor een toename van verplaatsen van onderdelen van het ene schip naar het andere. Het klopt ook dat dit per keer zo'n 100 onderdelen betreft. Dit heeft negatieve gevolgen voor de onderhoudscapaciteit en de gereedheid van eenheden in het voortzettingsvermogen.

20

Wanneer zijn er voldoende onderdelen beschikbaar voor de Bushmasters?

23

Hoe beoordeelt u de analyse van de AR dat de beschikbaarheid van bepaalde onderdelen voor de Bushmaster in Nederland dusdanig laag is, dat delen van relevante opleidingen niet meer in Nederland kunnen plaatsvinden en deels in Mali – met de wel functionerende Bushmasters – worden uitgevoerd? Wat gaat u hieraan doen?

De beschikbare Bushmasters worden intensief gebruikt in Mali. Dit gaat ten koste van de voertuigen in Nederland. De eigen mogelijkheden om het onderhoud uit te voeren zijn beperkt. Hierdoor is de afhankelijkheid van de industrie groot. Naar aanleiding van de begroting 2015 worden er twaalf extra Bushmasters aangeschaft. Met de leverancier uit Australië is overeengekomen dat de Bushmasters versneld worden geleverd. Defensie werkt daarnaast aan een contract voor de structurele levering van reservedelen voor de Bushmaster vanaf de tweede helft van 2016. Daarop vooruitlopend wordt naar verwachting op 1 juli 2015 bij de leverancier een eenmalige order geplaatst voor reservedelen voor het verwachte gebruik van reservedelen voor 2015 en 2016.

21

Klopt het dat daadwerkelijke inzet van de EU-Battlegroup alleen mogelijk was geweest met zeer verstrekkende consequenties voor de opleidingstrajecten en het eerder genoemde omvormings-traject van de 13e brigade? Zo ja, was dit voorafgaand aan de ter beschikking stelling bekend en waarom heeft u deze eenheden desondanks ter beschikking gesteld voor de EU-Battlegroup?

Voor de tweede helft van 2014 waren twee compagnieën (van de 43^e gemechaniseerde brigade en de 11^e luchtmobiele brigade) beschikbaar met organieke *combat support* en *combat service support* voor de EU-Battlegroup. De keuze voor deze eenheden was gemaakt voordat er sprake was van de omvorming van de 13^e brigade van een gemechaniseerde brigade naar een gemotoriseerde brigade. Eventuele gemotoriseerde inzet van de 11^e luchtmobiele brigade voor de EU-battlegroup zou ertoe hebben geleid dat er onvoldoende voertuigen waren om de 13^e brigade conform plan om te vormen naar een gemotoriseerde eenheid.

22

Wat is de oorzaak van de aanzienlijke beschadiging bij meerdere Bushmaster onderdelen tijdens het transport naar Mali? Hoe heeft dit kunnen gebeuren en welke maatregelen neemt u om herhaling te voorkomen?

Het transport van de Bushmasters naar Mali is door de VN uitgevoerd. De VN heeft hiervoor civiel transport ingehuurd. Het ging om zeetransport (van Eemshaven naar Abidjan in Ivoorkust) en wegtransport (van Abidjan naar Gao in Mali over een afstand van 1.900 kilometer). Tijdens het wegtransport zijn de Bushmasters aan de bovenzijde beschadigd. De oorzaak hiervan is niet te achterhalen. Deze wegtransporten worden niet begeleid. Dergelijke schades zijn niet altijd te voorkomen vanwege de afhankelijkheid van civiele lokale transporteurs. De schade is geclaimd bij de VN.

23

Hoe beoordeelt u de analyse van de AR dat de beschikbaarheid van bepaalde onderdelen voor de Bushmaster in Nederland dusdanig laag is, dat delen van relevante opleidingen niet meer in Nederland kunnen plaatsvinden en deels in Mali – met de wel functionerende Bushmasters – worden uitgevoerd? Wat gaat u hieraan doen?

Zie het antwoord op vraag 20.

24

Wanneer is de geoefendheid van vliegers van de F-16 weer op peil, dat wil zeggen op het niveau Combat Ready én voor de hoogste dreigingsniveau's?

Na het einde van de missie (vooralsnog oktober 2015) zal een jaar benodigd zijn om de volledige operationele gereedheid te herstellen, waarbij er voldoende F-16 vliegers *combat ready* zijn en daarmee inzetbaar zijn bij de hoogste dreigingsniveau's.

25

Hoe beoordeelt u de analyse dat uw verwachting dat Defensie na de inzet van F-16's in het Midden-Oosten een jaar nodig zal hebben om weer volledig inzetbaar te zijn een «optimistische inschatting» is voor het op niveau brengen van de materiële gereedheid en de geoefendheid, aangezien opleidings- en trainingstrajecten nagenoeg stil hebben gelegen en het groot onderhoud de nodige tijd zal kosten?

26

Klopt het dat de in Nederland achterblijvende F-16's, die het voortzettingsvermogen vormen en nodig zijn voor training, nog maar weinig tot zeer weinig rest-uren hebben voordat zij aan onderhoud toe zijn? Wat zijn de gevolgen van de sterk verhoogde vraag naar onderhoud, nu er tevens sprake is van een tekort aan onderhoudscapaciteit op het Logistiek Centrum Woensdrecht?

27

Hoe is een eventuele verlenging van bijdrage met F-16's in de strijd tegen ISIS mogelijk, in het licht van de vele ernstige problemen op het gebied van voortzettingsvermogen, materiële gereedheid en geoefendheid die de AR signaleert? Welke gevolgen zal een eventuele verlenging van de missie met een half jaar hebben?

De Nederlandse bijdrage van F-16 jachtvliegtuigen aan de strijd tegen ISIS leidt tot beperkingen in het opleidings- en trainingsprogramma van de F-16 vliegers. De geoefendheid van de vliegers neemt hierdoor af. Om de effecten hiervan op de operationele gereedheid te minimaliseren, wordt een verhoging van het vliegurenplafond van CLSK bekeken. De ondersteuning door jachtvliegtuigen van opleidings- en trainingsprogramma's van het CLAS en CZSK is met de huidige inzet beperkt mogelijk. Voor deze ondersteuning wordt internationaal en op de civiele markt naar alternatieven gezocht. Na het einde van de missie is een jaar nodig om de volledige operationele gereedheid te herstellen.

Het intensieve gebruik als gevolg van de missie in Irak, in combinatie met ouder wordende toestellen, vergt een bovenmatige onderhoudsspanning. Derhalve wordt een deel van het groot onderhoud uitbesteed aan een Belgisch onderhoudsbedrijf. Zie ook mijn brief van 22 mei jl. over de knelpunten in de materiële gereedheid (Kamerstuk 33 763, nr. 74).

28

Klopt het dat F-16 vliegers niet meer geoefend zijn voor het hoogste dreigingsniveau? Kan Nederland met dit te lage niveau van geoefendheid nog wel F-16's voor air policing taken boven de Baltische Staten, of de NATO Response Force (NRF) ter beschikking stellen?

In verband met de huidige inzet en de geoefendheid zijn er voor 2015 en 2016 geen F-16 jachtvliegtuigen aangeboden aan de (snelle) reactie-eenheden van de Navo of de EU. De aangeboden bijdrage voor *Baltic Air Policing* in 2017 kan gewoon doorgang vinden. Zie ook het antwoord op vraag 24.

29

Kunt u toelichten hoe het kan dat de brief aan de Kamer over de beleidsdoorlichting strategische luchttransportcapaciteit andere conclusies bevat dan het rapport zelf?

Mijn brief aan de Kamer over de beleidsdoorlichting is toegespitst op de vier praktisch uitvoerbare aanbevelingen uit het rapport en niet zozeer op de conclusies.

30

Kunt u ingaan op de kritiek van de AR dat bij het strategisch luchttransport niet duidelijk is hoeveel capaciteit nodig is, wat het tekort was en of dit tekort nu is opgelost?

31

Kunt u ingaan op de kritiek van de AR dat de in de beleidsdoorlichting van het strategisch luchttransport besproken prestaties niet goed geoperationaliseerd zijn, dat onduidelijk is hoe de luchttransportcapaciteit wordt gemeten en wat meetelt bij deze capaciteit?

Eén van de aanbevelingen uit het rapport is om doelen meer SMART te formuleren, zodat het inzicht in de doelmatigheid en doeltreffendheid van het beleid verder kan worden vergroot en het beleid waar nodig eenvoudiger kan worden bijgesteld. In mijn aanbiedingsbrief heb ik deze aanbeveling onderschreven. Zoals ook in de samenvatting van de beleidsdoorlichting wordt aangehaald, is een beperkende factor van deze doorlichting dat er geen concrete en meetbare beleidsdoelen waren geformuleerd. Hierdoor is het niet goed mogelijk een uitspraak te doen over de doelmatigheid en doeltreffendheid van beleid en is het niet duidelijk hoe luchttransportcapaciteit wordt gemeten, wat het tekort was en wat meetelt. De richtlijn voor beleidsdoorlichtingen (Richtlijn Periodiek Evaluatieonderzoek) is inmiddels aangepast. Ook wordt de opzet en vraagstelling van beleidsdoorlichtingen met de Kamer gedeeld. Ik verwacht dat hierdoor de kwaliteit en duidelijkheid van beleidsdoorlichtingen hierdoor zal toenemen.

32

Wat gaat u doen aan de overbelasting van Defensieonderdelen die hard werken aan oplossingen voor de huidige problemen in de logistieke keten, door een stapeling van verandertrajecten?

36

In hoeverre neemt u de aanbeveling van de AR om ervoor zorg te dragen dat de belasting van het personeel, dat bezig is met onderhoud en materieel-logistiek afneemt door veranderingen meer gedoseerd door te voeren en voorlopig alleen nieuwe veranderingen te starten die direct gericht zijn op verbetering van de keten zelf, volledig over? Zo nee, waarom niet?

Er is gereorganiseerd en de bedrijfsvoering wordt verder geoptimaliseerd om de doelmatigheid te vergroten, onder meer met ERP en de centralisatie van inkoop van artikelen. Deze veranderingen zijn noodzakelijk, maar leggen een extra beslag op hetzelfde schaarse personeel. Dat schaarse personeel wordt tevens ingezet voor missies. Dat maakt het extra moeilijk om snel voor aanvullende capaciteit in de logistieke keten te zorgen. Defensie werkt nu aan veranderingen, gericht op het verbeteren van de logistieke keten als geheel. Het betreft zowel de verbetering in de verwervingsketen (van behoeftstelling tot en met overeenkomst), als de werving van technisch personeel en de aanvulling van reservedelen en voorraden. ERP is voor een groot deel ingevoerd, maar het duurt enige tijd voordat de organisatie daar volledig op is ingespeeld. De capaciteit

voor begeleiding van personeel in het gebruik van ERP is uitgebreid om zo de kennis- en ervaringsopbouw te versnellen. In lijn met de aanbeveling van de AR streef ik ernaar om de druk op dit personeel te verminderen door veranderingen meer gedoseerd door te voeren en voorlopig alleen nieuwe veranderingen te starten die direct gericht zijn op verbeteringen van de keten zelf. Zie ook het antwoord op vraag 4.

33

Wanneer verwacht u de ernstige problematiek in de logistieke keten voor reserveonderdelen opgelost te hebben?

De omvang van de problematiek verschilt per wapensysteem. In mijn brief van 22 mei jl. over de knelpunten in de materiële gereedheid (Kamerstuk 33 763, nr. 74) heb ik u een overzicht gegeven van de problemen bij de verschillende wapensystemen. De aanvulling van reservedelen kost echter tijd. Naar verwachting zijn de meeste problemen vanaf 2019 opgelost.

34

Wat is de oorzaak dat bij de aanschaf van de LC-fregatten niet de juiste reserveonderdelen zijn ingekocht? In hoeverre hebben financiële overwegingen hierbij een rol gespeeld?

Uit doelmatigheidsoverwegingen en budgettaire overwegingen minimaal aangeschaft. Het beschikbare budget voor de initiële voorraad reservedelen van de LC-fregatten leek destijds voldoende voor de verwerving van de geplande soort en hoeveelheid reservedelen. Tegenvallende betrouwbaarheid, langere herstel- en levertijden en onvoldoende herbevoorrading hebben echter geleid tot tekorten en tot een lager dan geplande beschikbaarheid van systemen.

In het geval van de reservedelen voor de radarsystemen is vanwege de hoge prijs van de onderdelen besloten tot gedifferentieerde reservedelenpakketten. Hierbij zijn alle LC-fregatten uitgerust met een basispakket dat voldoende is voor oefeningen en bij lage dreigingsniveau's. Voor twee van de vier schepen zijn aanvullende pakketten aangekocht voor zwaardere missies.

Als onderdeel van het onderhoudsconcept zijn voor de radars onderhoudsfaciliteiten voor het Marinebedrijf aangeschaft. In verband met de latere beschikbaarheid van de onderhoudsfaciliteiten is de reparatie van defecte onderdelen tot 2008 uitbesteed aan de industrie. Dit resulteerde in langere doorlooptijden en daarmee een lagere beschikbaarheid. Mede door de bestedingsstop vanwege de bezuinigingen van 2011 zijn de voorraden onder het gewenste niveau gebleven.

Zie ook de vragen 18 en 19.

35

Wat is de reden dat voor de LC-fregatten nog niet de contracten met de leveranciers zijn aangepast voor hogere inzet van deze fregatten in de afgelopen jaren?

De contracten voor groot onderhoud van gasturbines, waar de Rekenkamer aan refereert, zijn nog niet aangepast omdat de herstelcapaciteit bij de leverancier onvoldoende is.

36

In hoeverre neemt u de aanbeveling van de AR om ervoor zorg te dragen dat de belasting van het personeel, dat bezig is met onderhoud en materieel-logistiek afneemt door veranderingen

meer gedoseerd door te voeren en voorlopig alleen nieuwe veranderingen te starten die direct gericht zijn op verbetering van de keten zelf, volledig over? Zo nee, waarom niet?

Zie het antwoord op vraag 32.

37

Hoe beoordeelt u de analyse van de AR dat, hoewel Defensie het project Get Clean heeft afgesloten, Enterprise Resource Planning (ERP) software bij veel Defensieonderdelen nog steeds niet goed blijkt te functioneren, mede door de onvoldoende kwaliteit van de gegevens? Waarom is het project afgesloten? Wat gaat u doen om de kwaliteit van de gegevens alsnog te verbeteren?

38.

Klopt het dat het project «Get Clean» is afgesloten, ondanks het feit dat er nog steeds veel gegevens in ERP niet kloppen en/of van onvoldoende kwaliteit zijn?

Het project Get Clean is uitgevoerd om gegevensvervuiling te verhelpen. Na voltooiing van het Get Clean project worden de resterende werkzaamheden uitgevoerd door de lijn en heeft het bijhouden en verder verbeteren van de datakwaliteit prioriteit. Aan dit project (Stay Clean) is extra capaciteit toegekend. Daarnaast levert de leverancier ondersteuning.

39

Wat is uw reactie op het oordeel van de AR dat het streven om eind 2016 de IT op orde te hebben «ambitueus» is? Met andere woorden: hoe realistisch acht u dit streven?

In mijn bestuurlijke reactie stelde ik dat ik ernaar streefde in 2014 geconstateerde problematiek uiterlijk eind 2016 te hebben verholpen. Ik doelde daarbij specifiek op de continuïteitsproblemen die in 2014 aan het licht kwamen. Die zijn inmiddels voor het grootste deel verholpen. De vernieuwing en modernisering van het gehele IT-domein van Defensie gaat echter verder. Ik ben van plan daarvoor ten minste vijf jaar uit te trekken. Ik heb u daarover geïnformeerd in mijn brief van 2 juni jl. (Kamerstuk 31 125, nr. 57).

40

Kunt u ingaan op de bevinding dat medewerkers niet leren hoe ze moeten omgaan met foutieve invoer en andere knelpunten, dat aanvullende opleidingen gewenst zijn, maar de opleidingsbehoefte groter is dan de opleidingscapaciteit van het Opleidings- en Trainingscentrum Logistiek? Klopt het dat inmiddels noodgedwongen aanvullende opleidingen en trainingen lokaal door defensieonderdelen zelf georganiseerd worden?

Werken met ERP vraagt kennis, kunde en inzicht van individuele medewerkers in de totale keten. Het verder opbouwen en consolideren van kennis kost tijd. Er wordt extra aandacht besteed aan de medewerkers die als vraagbaak dienen voor de organisatie. Daarnaast zijn aanvullende maatregelen getroffen, zoals ondersteuning via advies- & assistentieteams, kennissessies om ervaringen en best practices te delen, simulaties, training-on-the-job, en E-learning. Er is een positieve ontwikkeling zichtbaar.

Tijdens de migraties kan het voorkomen dat er tijdelijk schaarste is aan opleidingscapaciteit bij het Opleidings- en Trainingscentrum Logistiek (OTCLog). Waar dat optreedt, wordt dat per geval opgelost. Trainen voor de specifieke werksituatie is onderdeel gemaakt van de migratieprojecten.

Het OTCLog is begonnen met de voorbereidingen om deze opleidingen over te nemen.

41

Op welke wijze wil u extra aandacht gaan geven aan de verstoorde verhoudingen tussen de twee IT-uitvoeringsorganisaties?

42

Wanneer gaat u alsnog een bredere en ingrijpende aanpak starten, gericht op het verbeteren van gedrag, werkhouding en communicatie?

Met het aantreden van de nieuwe directies van de twee IT-uitvoeringsorganisaties eind 2014 staat de samenwerking centraal. De communicatie met medewerkers is geïntensiveerd en er zijn initiatieven om de samenwerking in de praktijk te verbeteren, bijvoorbeeld door het toepassen van integraal projectmanagement, gebruik maken van elkaars capaciteit, kennis en kunde en personeelszorg als kerntaak van het lijnmanagement, zoals gericht sturen in de lijn door de lijnmanagers in beide bedrijven op aspecten als gedrag, ontwikkeling en mobiliteit. Voor samenwerking op de lange termijn is een plan ontwikkeld, op basis waarvan Defensie zal groeien naar een High Performance IT-organisatie. Onderdeel van dit plan is het naast elkaar huisvesten van afdelingen en het verder stroomlijnen van kernprocessen die beide organisaties raken. Voor alle veranderingen geldt dat er aandacht wordt besteed aan externe en interne communicatie en de medezeggenschapsraden van beide organisaties worden betrokken. Het hele traject wordt ondersteund en begeleid door het Expertise Centrum Leiderschap Defensie (ECLD).

43

Waarom heeft het verbeterplan om de toegangsbeveiliging van informatiesystemen op orde te brengen eind 2014 nog niet geleid tot de gewenste verbeteringen? Waarom is de uitvoering vertraagd en wordt er niet gerapporteerd over de voortgang?

De huidige problematiek spitst zich toe op het autorisatiebeheer voor beheerders en de gebruikers van een aantal specifieke informatiesystemen. Hiervoor zijn in 2013 intern bij Defensie acties geformuleerd die in 2014 in gang zijn gezet. Voor de gebruikersorganisatie van het financiële en personele domein zijn de geplande activiteiten al in een vergevorderd stadium.

44

Hoe beoordeelt u de constatering van de Auditdienst rijksoverheid dat er binnen het ministerie nog te weinig bewustzijn bestaat dat ruime autorisaties een risico vormen voor de bedrijfsvoering en de betrouwbaarheid en integriteit van gegevens bedreigen?

Naar mijn mening zijn op het gebied van autorisatiebeheer in 2014 grote stappen gezet. Zie ook het antwoord op vraag 43. Bij het toekennen van autorisaties wordt expliciet rekening gehouden met noodzakelijke functiescheiding op basis van risicoanalyses. In mijn brief van 23 februari 2015 over de Defensie Cyber Strategie (Kamerstuk 33 321, nr. 5) heb ik u nader geïnformeerd over de maatregelen die Defensie treft op het gebied van bewustwording van de mogelijkheden en de gevaren van het digitale domein.

45

Hoe beoordeelt u het feit dat de investeringsquote in 2014 opnieuw aanzienlijk lager uitviel dan geraamd?

47

Wat zijn de gevolgen voor Defensie van de dalende investeringsquote sinds 2010 en het sindsdien ook voortdurend lager uitvallen van de investeringen dan geraamd? Hoe groot is het boeggolf-effect?

48

Wat is uw reactie op de constatering van de AR dat ook de komende jaren de uitgaven en daarmee de investeringsquote lager zullen zijn dan geraamd?

49

Wat zijn de gevolgen van het feit dat de omvang van de aangegane verplichtingen in 2014 fors achtergebleven is bij de planning? Is uw ambitie om de investeringsquote op te schroeven naar rond de 20% nog wel haalbaar binnen de door u beoogde termijn?

51

Welke verdere stappen bent u bereid te nemen om de ontwikkeling van de investeringsuitgaven beter te beheersen?

53

Op welke wijze wilt u bij komende begrotingen de raming van het totaal aan investeringen structureel beter laten aansluiten bij de werkelijke kansen op realisatie, teneinde te voorkomen telkens relatief grote bedragen bij suppletoire begrotingen te moeten herbestemmen?

Voor het herstel van het gerealiseerde investeringspercentage zijn twee zaken van belang. Ten eerste moet voldoende investeringsbudget beschikbaar zijn gemaakt. Dat is het geval: in de begroting 2015 is voor 2016 op basis van het investeringsbudget in relatie tot de totale begroting een investeringspercentage van 20 procent geraamd. Dit wil niet zeggen dat dit ook volledig kan worden gerealiseerd.

In andere woorden, en ten tweede, de hele verwervingsketen (van behoeftesteller tot inkoper) moet in staat zijn om het beschikbare budget aan te wenden voor investeringsprojecten. In dit deel liggen vooral de uitdagingen. Om het gewenste percentage in de toekomst te realiseren, is het van belang om de gehele verwervingsketen te versterken. Daarom wordt de personele capaciteit bij DMO versterkt door extra tijdelijke formatie, meer inhuur op projecten en een betere vulling van de militaire functies. Bij de begroting 2015 is bovendien geïnvesteerd in specialistische functies op relevante plekken (smart buyers/specifiers). Positief is dat na de vele reorganisaties de organisatie in rustiger vaarwater lijkt te komen. Na jaren van veel kleinere projecten zijn de komende jaren voorts enkele grotere projecten gepland, zoals de F-35. Desondanks blijft het van groot belang om te kijken naar de vereenvoudiging van het verwervingsproces in samenhang met het Defensie Materieel Proces en het verkorten van de looptijd van investeringsprogramma's. Om de verbetering en de realisatie van het investeringspercentage op de korte en de lange termijn te bewerkstelligen en te bewaken, is een taskforce opgericht en een onderzoek opgestart door een extern bureau. Dit onderzoek moet leiden tot verdere verbeteringen om onderrealisatie voor investeringsprojecten tegen te gaan.

Let wel, de onderrealisatie zal vermoedelijk ook de komende jaren nog aan de orde zijn. Alle inspanningen zijn erop gericht om de komende jaren te groeien naar de realisatie van het gewenste investeringspercentage. De effecten daarvan moeten de komende jaren zichtbaar worden. Het

behalen van het percentage is echter ook afhankelijk van externe factoren zoals tijdige en kwalitatief juiste levering door leveranciers, tijdige besluitvorming, de voortgang bij eventuele partnerlanden en een ongestoord verloop van het verwervingsproces.

De operationele consequentie van een lage gerealiseerde investeringsquote is een potentieel latere aanschaf en invoering van een aantal (wapen)systemen. In het geval van vervangingsinvesteringen moet Defensie daardoor mogelijk langer de te vervangen systemen aanhouden. De operationele prestaties van de oude systemen zijn vaak minder dan de voorziene vervangers. Noodzakelijk geachte operationele vernieuwingen kunnen niet, of pas later, worden gerealiseerd. Als er bij inzet sprake is van een specifieke behoefte waarin (nog) niet is voorzien, kan dit eventueel na een versnelde procedure (fast track procurement) worden aangeschaft.

Het is niet mogelijk om een boeggolf te kwantificeren. Vertraagde (geplande) projecten worden in de regel ingepast binnen het bestaande budget. De boeggolf uit zich daarom niet in directe financiële zin, maar in termen van de eventuele gevolgen van latere vervanging of introductie van wapensystemen met de daarbij horende consequenties op de langere termijn.

46.

Klopt het dat de investeringsquote in 2014, zonder een eenmalige versnelde aflossing van leningen voor de bouw van vastgoed, uitgekomen zou zijn op 12,6%, één procent lager dan in 2013? Wat zijn de gevolgen en wat gaat u doen?

Als bepaalde investeringen niet hadden plaatsgevonden, of niet meetellen, leidt dit tot een lagere investeringsquote. Het klopt dat zonder de aflossingen deze 12,6 procent zou bedragen. Defensie tracht Defensie ieder jaar het beschikbare budget optimaal te realiseren met de reeds geplande investeringen. Deze aflossingen maakten daar deel van uit en waren bovendien benodigd in verband met de overdracht van de Dienst Vastgoed Defensie (DVD) aan het Rijksvastgoedbedrijf in 2014.

47

Wat zijn de gevolgen voor Defensie van de dalende investeringsquote sinds 2010 en het sindsdien ook voortdurend lager uitvallen van de investeringen dan geraamd? Hoe groot is het boeggolf-effect?

Zie het antwoord op vraag 45.

48

Wat is uw reactie op de constatering van de AR dat ook de komende jaren de uitgaven en daarmee de investeringsquote lager zullen zijn dan geraamd?

De realisatie van de investeringsquote zal vermoedelijk lager zijn dan geraamd. Dat wil niet zeggen dat het geld verloren gaat. Elke beschikbare euro is nodig voor de investeringsbehoeften. De uitgaven die niet worden gerealiseerd, zullen in latere jaren alsnog tot realisatie komen. Het budget wordt daarvoor doorgeschoven naar latere jaren, ook de ongelimiteerde eindejaarsmarge is een instrument daarvoor. Het behalen van het percentage is echter ook afhankelijk van externe factoren zoals tijdige levering door leveranciers, tijdige besluitvorming en een ongestoord verloop van het verwervingsproces. Zie ook het antwoord op vraag 45.

49

Wat zijn de gevolgen van het feit dat de omvang van de aangegane verplichtingen in 2014 fors achtergebleven is bij de planning? Is uw ambitie om de investeringsquote op te schroeven naar rond de 20% nog wel haalbaar binnen de door u beoogde termijn?

Zie het antwoord op vraag 45.

50

Hoe is het mogelijk dat een robuuste en diepgaande oorzakenanalyse van de achterblijvende investeringen nog niet voorhanden is? Bent u bereid deze alsnog te doen?

Er is al veel onderzoek gedaan op het gebied van de investeringen en er zijn meerdere verbeteringsinitiatieven ontplooid. Momenteel loopt er een onderzoek door een extern bureau naar de meest genoemde oorzaken van de onderrealisatie in de eerder verschenen rapporten om de structurele verbeteringen te identificeren die mogelijk zijn om onderrealisatie voor investeringsprojecten tegen te gaan. Dit onderzoek is aanvullend op de initiatieven die Defensie onderneemt om de verwervingsketen te versterken. Zie hiervoor ook het antwoord op vraag 45.

51

Welke verdere stappen bent u bereid te nemen om de ontwikkeling van de investeringsuitgaven beter te beheersen?

Zie het antwoord op vraag 45.

52

Kunt u toelichten wat het onderzoek naar de verwervingsketen heeft opgeleverd?

Het bedoelde onderzoek dat naar aanleiding van de onderrealisatie van de investeringen is ingesteld en mede door een extern bureau wordt uitgevoerd, is nog lopende. Het onderzoek leidt tot aanbevelingen over welke structurele verbeteringen mogelijk zijn om onderrealisatie voor investeringsprojecten tegen te gaan. In juli 2015 worden de resultaten van dit onderzoek verwacht.

53

Op welke wijze wilt u bij komende begrotingen de raming van het totaal aan investeringen structureel beter laten aansluiten bij de werkelijke kansen op realisatie, teneinde te voorkomen telkens relatief grote bedragen bij suppletoire begrotingen te moeten herbestemmen?

Zie het antwoord op vraag 45.

54

Waarom breidt u de personele capaciteit van de Defensie Materieel Organisatie (DMO) slechts tijdelijk uit? Bent u bereid de door u doorgevoerde bezuiniging op de DMO terug te draaien, in het licht van de grote knelpunten en tekortkomingen in de verwervingsketen? Zo nee, waarom niet?

De personele capaciteit van de DMO is gereguleerd door de formatieve kaders voor de krijgsmacht die zijn bepaald op basis van de budgettaire ruimte. Met het oog op materiële veiligheid en het grote aantal projecten is tijdelijke uitbreiding van personele sterkte toegestaan. Het aantal

tijdelijke functies neemt geleidelijk af en zal in januari 2017 nul zijn. In het licht van de knelpunten is de personele capaciteit van DMO onderwerp van gesprek binnen Defensie.

DMO werkt aan het inrichten van een flexibele schil, maakt gebruik van tijdelijke contracten en zet reservisten, trainees en stagiaires in om tegemoet te komen aan veranderende arbeidsverhoudingen en een wisselende capaciteitsvraag.

55

Wanneer gaat u alsnog een strategische behoeftestelling formuleren voor het vastgoed van de mariniers?

In de nota In het belang van Nederland heb ik aandacht besteed aan de ontwikkelingsrichting voor het Korps mariniers, inclusief de daarbij behorende huisvesting. Ook in het strategisch vastgoedbeleid (26 mei 2015, kenmerk 2015Z09493) ga ik in op de eisen aan de vastgoedportefeuille voor het Korps mariniers, te weten: een kazerne in de nabijheid van zee en oefen- en schietterreinen op land. Ik heb in de nota aangegeven dat de bouw van een nieuwe marinierskazerne in Vlissingen Defensie in staat stelt zich te concentreren op minder locaties. Wel is inmiddels, op grond van een business case besloten de Van Ghentkazerne in Rotterdam te behouden. De gemeente Rotterdam en het Ministerie van Veiligheid en Justitie gaan medegebruik van deze kazerne maken (Kamerstuk 33 763, nr. 37). Bij de besluitvorming over de huisvesting voor de mariniers is rekening gehouden met de gewenste ontwikkelingsrichting van het Korps mariniers en zijn alle huisvestingslocaties van het Korps betrokken. Ik acht een aparte strategische behoeftestelling voor het vastgoed van de mariniers dan ook niet nodig.

56

Wat is uw reactie op het feit dat het aantal onvolkomenheden is gestegen?

De Algemene Rekenkamer heeft haar focus verlegd van onderzoeken naar financieel en materieel beheer naar de bredere bedrijfsvoering. Voor Defensie betekent dit op het gebied van de bredere bedrijfsvoering vier nieuwe onvolkomenheden: logistieke keten reservedelen, datakwaliteit ERP, IT-beheer en toegangsbeveiliging informatiesystemen. Op het gebied van financieel beheer zijn de onvolkomenheden bij Defensie afgenomen van vijf naar drie.

57

Deelt u analyse over de ontwikkeling van de Defensieuitgaven: «op de lange termijn is sprake van een dalende trend»?

Nee, op de lange termijn stabiliseren de defensieuitgaven. De maatregelen, zowel bezuinigingen als extra middelen, van de afgelopen jaren zijn verwerkt in de begroting. Op de lange termijn, na 2020, stabiliseert het totale defensiebudget.

58

Hoe moeten de Defensieuitgaven in reële termen zich in de jaren 2015 en verder ontwikkelen om tenminste gelijk te blijven als percentage van het BBP? Hoeveel extra middelen zijn daarvoor nodig?

Voor 2014 kwamen de uitgaven aan Defensie als percentage van het BBP op afgerond 1,2%. Het CPB heeft in het Centraal Economisch Plan (CEP) van maart 2015 geprognosticeerd dat het BBP in 2015 uitkomt op € 672,1

miljard en in 2016 op € 690,1 miljard. Zoals bekend worden de prognoses periodiek geactualiseerd. Op basis van de huidige ramingen zouden de defensieuitgaven in 2015 en 2016 ten opzichte van de standen bij ontwerpbegroting 2015 moeten toenemen met een bedrag in de orde grootte van € 20 miljoen in 2015 en € 230 miljoen in 2016, om op afgerond 1,2 procent BBP te blijven. Voor de periode na 2016 zijn nog geen prognoses van het CPB beschikbaar en is dus ook geen feitelijk antwoord te geven.

59

Kunt u ten aanzien van de rechtmatigheid en deugdelijke weergave van de financiële informatie voor de verschillende begrotingsartikelen, waar sprake is van belangrijke fouten en onzekerheden, toelichten wat het «niet naleven van contractvoorwaarden» precies inhoudt, graag met voorbeelden? Kunt u tevens toelichten wat het «ontbreken van achterliggende documentatie» precies inhoudt, eveneens graag met voorbeelden?

Met het niet naleven van contractvoorwaarden wordt bedoeld dat op het moment van de betaling niet met zekerheid is vastgesteld of werd voldaan aan de gestelde contractvoorwaarden. Dit doet zich bijvoorbeeld voor wanneer een contractaanpassing nog niet was geformaliseerd op het moment van de betaling, en dus de voorgaande contractvoorwaarden nog van toepassing waren.

Met het ontbreken van achterliggende documentatie wordt bedoeld dat in het betaaldossier niet alle benodigde documentatie beschikbaar was om bij de controle vast te stellen dat rechtmatig is betaald. Dit doet zich bijvoorbeeld voor wanneer een actuele prijslijst of contract niet aanwezig is, of onvoldoende onderbouwing is gegeven bij de afgegeven prestatieverklaring voor de geleverde goederen of diensten.